

FALBA VÉSETT EMLÉKEK

Egy 16. századi síremléktípus példái Erdélyből

MÉRAI DÓRA¹

Magyar Régészeti 10. évf. (2021), 1. szám, pp. 41–48. <https://doi.org/10.36245/mr.2021.1.3>

A 16. századi Erdélyben az elhunytakat általában a templomok padozatában vagy a templomok körül fekvő, illetve újonnan létesített köztemetőekben kialakított sírokba temették. Nem minden sírra került azonban kőből faragott emlék. Valószínűleg fából is készítettek sirjeleket, de ezekről nem rendelkezünk egykorú forrásokkal. A temetőkből sírkövek eresszel vagy anélkül kialakítva, illetve koporsó alakú kövek maradtak fenn, például a kolozsvári Házsongárdról vagy Marosvásárhelyről, amelyek feliratokkal, illetve egyszerű faragott ábrázolásokkal őrizték meg az elhunytak emlékét. Egy Marosújváron nemrégiben felfedezett felirat esetében azonban a templom külső támpilléreinek egy faragott követ használtak fel a sírfelirat elhelyezésére. A feliratos kő egy, a kora újkori Erdélyben jellemző síremléktípust képvisel, amelynek legtöbb példája Kolozsvárról ismert. A tanulmány ezeket a síremlékeket tekinti át: pontosan hol, kik és miért választották a megemlékezésnek ezt a formáját.

Kulcsszavak: Erdély, síremlék, sírfelirat, templom, temető, emlékezet, faragvány, kora újkor, 16. század

Egy feliratos kőről készült fotó jelent meg 2020 áprilisában a Műemlékek Fóruma nevű Facebook csoportban, amely az erdélyi Fehér megyében, Marosújváron készült, és élénk érdeklődést váltott ki a fórum tagjai körében (1. kép).² A középkori templom szentélyének egyik támpillérebe falazva, a pillér lépcsőzetes beugrását fedve vízvetőként szolgált. Az épület ma tető nélküli rom, kívül-belül ólakkal és a környező házak egyéb melléképületeivel körbeépítve.³ A kő simára faragott, 70 × 40 cm-es felületén az alábbi szöveg olvasható latinul: HIC IACET MICHAEL SALI | OBYT A(NNO) D(OMINI) 1586 – „Itt nyugszik Sali Mihály, meghalt az Úr 1586. évében.”

Hasonló módon a Szilágy megyei Magyarzsomboron is a szentély délkeleti külső támpilléreinek egyik kövére véstek rá egy sírfeliratot, itt magyar nyelven: IT FEKSIK SZILAGI | IACAB KIT AZ VRIS | TEN CHODALATOS | KEPPEN KIVOT AZ | VILAGBOL | 1585 (2. kép). Használaton kívül került ez a temp-

1. kép. Sali Mihály síremléke, Marosújvár
(fotó: Jakab Zsolt Sándor)

2. kép. Szilágyi Jakab síremléke, Magyarzsombor
(fotó: Mérai Dóra)

¹ Közép-Európai Egyetem, Középkortudomány Tanszék, Kulturális Örökség Tanulmányok Program. E-mail: MeraiD@ceu.edu

² A Jakab Zsolt Sándor és Kiss Sándor által készített felvételeket Jakab Zsolt Sándor tette közzé. Mindkettőjüknek köszönöm, hogy engedélyükkel felhasználhatom a képeket.

³ Mai állapotát mutatják a [Diaszpóra Alapítvány weboldala](#)n található képek. (Letöltés: 2021. február 2.)

lom is, elhagyottan áll, bár még valamivel jobb állapotban, mint a marosújvári rom (ISTVÁNYI 2001, 261). Az elnagyoltan bevéssett, szabálytalan felirat nem árul el semmi egyebet Szilágyi Jakabról halálának idején és különös körülményein túl. Mellette azonban különféle szerszámok vésett körvonalai jelennek meg, amelyek utalhatnak esetleg a foglalkozására: egy kalapács, egy vonalzó és talán egy ásó, egy véső és egy lapát. A kő felidézheti Jakab építőmester alakját, akivel valami különös baleset történhetett, neve azonban fennmarad, amíg csak végleg össze nem omlik a templom fala, bár ez a kép tényleg nem több a fantázia szüleményénél. A több évszázados, szűkszavú síremlékek nemcsak megőrizték az egykor elhunytak emlékét, hanem mint az emlékezet médiumai más, új képeket, akár új emlékeket is inspirálnak (ERLL 2011). Ilyen szempontból nincs különbség egy gazdagon faragott síremlék és egy, a magyarzsomborihoz hasonló, elnagyolt feliratos kő között.

FALBA VÉSETT SÍREMLÉKEK

A gyakorlat, hogy egy, már álló, akár több évszázados épület falának egyik követ választják ki, és annak sima felületébe vésik a sírfeliratot, nem a kora újkorban jelent meg. Lövei Pál több példát is összegyűjtött itáliai és német területekről a 13. századtól a 16. század második feléig terjedő időszakból. A középkori Magyarországról is talált 13. századi példát: Martinus Lapidica sírfelirata Kalocsán maradt fenn (LÖVEI 2009, 193–195, 414–415, 726–728. kép). Jászapátiban a templom kerítőfala belső oldalának faragott kövein olvashatók hasonló feliratok, amelyek arról tanúskodnak, hogy a szokás a 18. században is élt még (LÖVEI 2009, 736–737. kép).

A kora újkori Erdélyből a legnagyobb számban Kolozsvárott maradtak fenn hasonló sírfeliratok, amelyeket egy korábban épített fal köveibe véstek. Itt azonban nem templomfalról, hanem a várost védő falvonulatról van szó; az emlékekhez tartozó sírok nem templom körüli temetőben, hanem a város első köztemetőjében helyezkedtek el. A feliratokat elsőként Nagyajtai Kovács István gyűjtötte össze az 1840-es években az angol orvos és utazó, John Paget javaslatára (NAGYAJTAI KOVÁCS 1840; 1843). A fal mellett fekvő telkeket még a 18. század végén kiárusították, és, mivel a fal akadályozta a város terjeszkedését, egyre több helyen megkezdték annak elbontását. Mind a bécsi udvar, mind a városi tanács elrendelte ugyan, hogy a feliratos köveket meg kell őrizni, de ez a gyakorlatban nem igazán valósult meg (KERNY 2002, 71; MIHÁLY 2013, 19). Nagyajtai Kovács arra a következtetésre jutott, hogy nem a fal építéskor használtak fel korábbi síremlékeket, hanem magának a falnak a faragott építőköveit alakították síremlékké a felvésett feliratokkal. Feltételezését megerősítette, hogy a közeli építési munkálatok során nagy mennyiségű emberi csontmaradványt látott a földből előkerülni. A kettős városfal két vonulata közti terület valóban temetőként szolgált a kora újkorban. A falak még a 15. század elején épültek, a 16–17. században pedig megerősítették őket egy második vonulattal a keleti, déli és nyugati szakaszokon (3. kép). A források tanúsága szerint az így kialakult falszoros bizonyos részeit alakították temetővé az 1570-es években (MIHÁLY 2013, 126).

3. kép. A kolozsvári városfal (fotó: Mérai Dóra)

A TEMETKEZÉS HELYE

Kolozsvárott, ahogy más városokban Európa szerte, a középkor óta a plébániahálózathoz és a különféle szerzetesrendekhez, ispotályokhoz tartozó templomokat, illetve azok kertjeit használták temetőhelyként (HEREPEI 1988, 19, 34; FLÓRA 2014, 289–292; BALOGH 1985, 75, 189; SZABÓ T. 1995, 228). A 16. század közepére azonban megteltek mindezek a temetők, és a városra ezekben az évtizedekben újra meg újra

lesújtó pestisjárvány csak súlyosbította a helyzetet. Ebben az időszakban – az 1540-es évekre – érte el a várost a reformáció, és a szerzeteseket elűldözték. A városvezetés próbált megoldást találni a temető-problémára, és 1564-ben azzal a kéréssel fordultak a fejedelemhez, hogy a volt ferences kolostor kertjét köztemetővé alakíthassák. Ez azonban nem oldotta meg hosszú távon a helyzetet, így 1573-ban a városfal két vonulata közti területet jelölték ki temetkezés céljára. A szűk helyen nem a sírokra állítottak sírköveket, hanem a városfal faragott köveibe vésték bele a sírfeliratokat. Mivel ez a terület is hamar megtelt, a városi tanács már 1586-ban megtiltotta az ide temetkezést, és a városfalakon kívül, a város déli oldalán jelölték ki az új köztemetőt, a mai Házsongárdi temető elődjét (BALOGH 1985, 196; HERPEI 1988, 20).

Európa-szerte ez volt az az időszak, amikor a középkori szokással szakítva a temetkezés tere elkezdett elszakadni a templom terétől és környezetétől, és a temetők lassanként a települések szélére kerültek át. A jelenség részben a protestáns teológiából következett, részben maga is erősítette az ezzel kapcsolatos, vallási alapú véleményeket. Luther maga is amellett érvelt, hogy mivel az élők imádsága nem segíti az elhunytak lelkét a túlvilágon, felesleges és egészségügyi okokból veszélyes is a települések központjában, a templom mellett elföldelni a halottakat. A radikálisabb protestáns irányzatok pedig egyenesen tiltották a templomokhoz kapcsolódó temetkezést mint pápista szokást (OEXLE 1983, 70; KOSLOFSKY 2000, 46–77; MÉRAI 2012–2013). Nem kizárólag a protestánsok szorgalmazták azonban ezt a változást. A fejedelem 1579-ben átadta a kolozsvári egykori ferences kolostort a jezsuita rendnek, akik közegészségügyi megfontolásból szintén problémásnak találták a szűk kolostorudvarban kialakított temető használatát, és a templomépületben való temetkezést is csak kivételes esetekben engedélyezték (BALOGH 1985, 117).⁴

Az Erdélyi Fejedelemségben a 16. század közepe tájától nemcsak Kolozsvárott, hanem több más városban is a falakon kívül jelöltek ki köztemetőt. Szebenben 1554-ben lépett a tanács ez ügyben a pestisjárványok okozta egészségügyi veszélyre és a templom körüli temetők telítettségére hivatkozva (ROTH 2006, 71, 88). Brassóban viszont csak 1788-ban, a központi uralkodói rendelet hatására zárták le a város temploma körüli temetőt, és alakították ki lutheránus köztemetőt a városkapu közelében (GROSS 1925; KÜHLBRANDT 1927). A református Marosvásárhelyen 1616-ban alapított köztemetőt a tanács a város északkeleti szélén, amelyet azonban hamarosan átvett az egyház (KELEMEN 1977, 185).

SÍREMLÉKEK A KOLOZSVÁRI VÁROSFALBAN

A kolozsvári városfal két vonulata közti köztemető kialakítása egy különösen minimalista síremlékformát hozott létre. Mivel a helyhiány miatt nem tudták a sírokra állítani a sírköveket, a fal egy-egy kváderkővét alakították síremlékké a felület megfaragásával és felirattal, amely általában mindössze az elhunytak nevét és egy évszámot tüntet fel. A kiválasztott kövek 60 cm-től 2 m magasságig helyezkedtek el, és a fal tövében folytatott egykori munkálatok során előkerült csontmaradványok alapján úgy tűnik, a sírhely mellett vagy felett (NAGYAJTAI KOVÁCS 1840, 69–71; NAGYAJTAI KOVÁCS 1843; DEÁK 1879, 358). Bár Marosújváron és Magyarzsomborban nem ástak le a templomfal közelében, feltételezhetjük, hogy a sírok hasonlóan a feliratos kövek alatt helyezkedhettek el.

Kolozsvárott összesen kilenc hasonló emlék maradt fenn, amelyek közül három Erdély Nemzeti Történelmi Múzeuma kőtárába került azon falszakaszokból, amelyeket az idők során elbontottak (4–6. kép). Egy további követ a Házsongárdi temetőbe helyeztek át, az iktári Bethlen család kriptájának homlokzatába építve (7. kép). Öt, síremlékké alakított kváderkő pedig továbbra is a városfalban, eredeti helyén található (8–9. kép).⁵ A köveket két módon alakították ki: vagy a feliratos mezőt vésték be és alakították simára a felszínét, vagy a feliratos tábla körül faragták vissza a kváderkő felületét. Utóbbi esetekben két sema-

⁴ Az élők és holtak térbeli elkülönítésének folyamata nem ért véget a 16. században. Az 1770-es, 1780-as évekre több európai államban, így a Habsburg Birodalomban is központilag szabályozták a kérdést: a templom körüli temetkezést már a katolikus uralkodó tiltotta be a felvilágosult abszolútizmus rendszerében. II. József 1784-ben rendelte el az összes, a településeken belül fekvő temető lezárását és külső temetők létesítését (OEXLE 1983, 72–75).

⁵ A 8. képen Pákei Lajos rajzain látható köveket, illetve Lukács, nemes Szőlősi Lukács deák fia (1574) síremlékét nem tudtam személyesen felmérni, mivel ma elzárt területen találhatók. Löwy et al. (1996, 46–48) és JAKAB (2012, 33–34) közölt fotókat a kövekről.

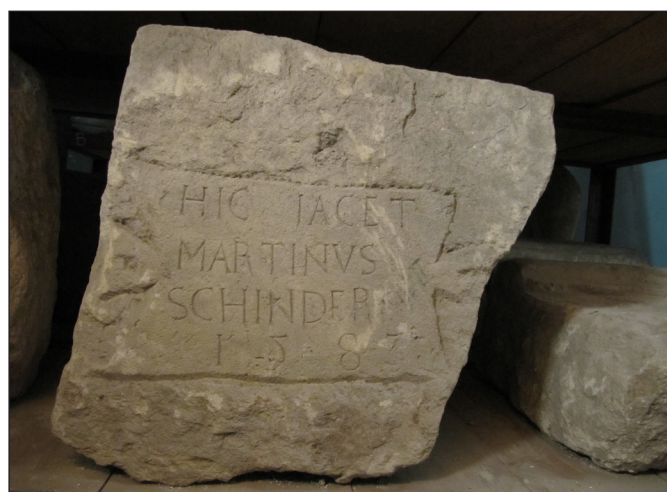
tikus füllel *tabula ansata* formára egészítették ki a simára faragott mezőt (4., 5. és 7. kép). A feliratok betűtípusa minden esetben reneszánsz kapitális, de a minősége széles skálán mozog a kőfaragó ismereteitől függően.

A legtöbb sírfelirat a temető 1573-as létesítését követő évből, 1574-ből maradt fenn. Egy darab azonban az 1554-es évszámot viseli, azaz eszerint közel húsz évvel az előtt készült volna, hogy hivatalosan megnyitották a temetőt (4. kép). Ez már csak az elhunyt személye miatt is problémás, aki a felirat szerint Keretszegi János ötvös özvegye. Az ötvösmester 1557-ben még életben volt, így felesége nem lehetett három évvel korábban özvegy (FLÓRA 2014, 379). A felirat magyar nyelve is arra utal, hogy 1570-nél nem nagyon készülhetett korábban, mivel 1574-ből származik a legkorábbi erdélyi magyar nyelvű sírfelirat éppen innen, a falszorosban kialakított temetőből.⁶ A kő kialakítása és a felirat betűinek stílusa sem mutat akkora eltérést a többi hasonló darabtól, hogy közel húsz év különbséget sejtetne. Mindez arra enged következtetni, hogy az 1554-es évszámot valószínűleg a véső tévedése eredményezte, és ez a kő is 1574-ben készült.

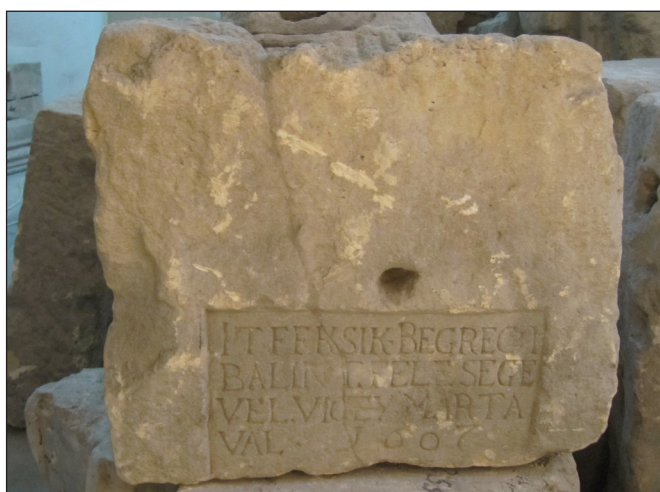
Mivel a falak közti terület hamar megtelt a sírokkal, a városi tanács már 1586-ban le is zárta a temetőt. Úgy tűnik, ezt követően már csak kivételesen létesítettek újabb sírokat itt, ha egyáltalán.⁷ A legkésőbbi évszámok 1607-ből származik, de csak feltételesen kapcsolható a helyszínhez, mivel másodlagos helyzéből került elő (6. kép). Nagyajtai Kovács István említett további feliratokat is, de hangsúlyozta, hogy ezek hitelességét nem volt alkalmuk ellenőrizni. Az ő nyomán rögzült az irodalomban, hogy 42 feliratos kőről van tudomásunk (JAKAB 1988, 224–225; MIHÁLY 2013, 126).

4. kép. Keretszegi Eötvös János felesége, Erzsébet, és öt családtagjuk síremléke. Kolozsvár, Erdély Nemzeti Történeti Múzeuma (fotó: Mihály Melinda © ENTM). Felirata: YT NIVGOZIK EORSEBET | AZZONY KERETZEGY | EOTVES IANOS FELESEGE | HATOD MAGAVAL 1554

5. kép. Martinus Schinder síremléke. Kolozsvár, Erdély Nemzeti Történeti Múzeuma (fotó: Mihály Melinda © ENTM). Felirata: HIC IACET | MARTINVS SCHINDER | 1583

6. kép. Begreczi Bálint és felesége, Viczey Márta síremléke. Kolozsvár, Erdély Nemzeti Történeti Múzeuma (fotó: Mihály Melinda © ENTM). Felirata: IT FEKSIK BEGRECI | BALINT FELESEGE | VEL VICEY MARTA | VAL 1607

⁶ Az egyetlen magyar nyelvű felirat Erdélyben, amely ezt megelőzően készült, az ebesfalvi kastélyból származik, és egy címerkövön olvasható (BALOGH 1985, 245).

⁷ A 19. században Bölöni Farkas Sándor három, Kolozsvárott 1594-ben kivégzett nemes sírfeliratát is látta a falon, akiket a várarokba temettek volna (KERNY 2002, 71, 11. jegyzet). Herepei János szerint a magisztrátus 1602-ben újranyitotta a temetőt (HEREPEI 1988, 24).

KIKNEK AZ EMLÉKÉT ŐRZIK A KOLOZSVÁRI VÁROSFAL KÖVEI?

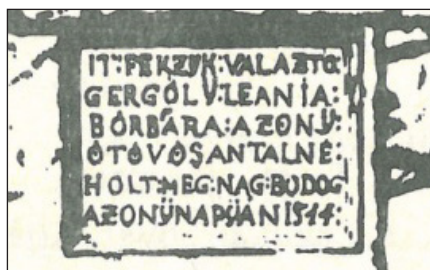
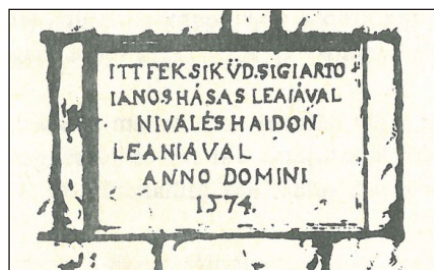
Literatus Szőlősi Lukács a felirat szerint nemesember volt, és az előneve – *literatus* – alapján komolyabb műveltséggel is rendelkezhetett. Szintén Lukács nevű fia emlékére latin nyelvű epitáfiumvers került a városfal egyik kváderkövére.⁸ Ez egy kivételesen gazdag felirat, és valószínűleg az apa iskolázottságának, foglalkozásának tudható be, mivel a többi fennmaradt felirat mindössze egy rövid „itt nyugszik” formulát tartalmaz. Egy másik *literatus*, Gergely emlékeztet is őrizte egy kő, amely mára elveszett (NAGYAJTAI KOVÁCS 1840). Szőlősi Lukács sírversén kívül még egy latin nyelvű felirat maradt fenn, Martinus Schinder emlékére, akiről csak annyit tudni, hogy 1583-ban hunyt el (5. kép).

A legnagyobb számban ötvösmesterek, illetve családtagjaik jelennek meg a sírfeliratokban. Az említett Keretszegi János, akinek özvegye hatodmagával nyugodott az emléktábla alatti sírban, ötvösmester volt és városi diszpenzátor (FLÓRA 2014, 379) (4. kép). Begreczi (vagy Pegreczi) Bálint szintén ötvösmester volt, 1600-ban céhmesterként említik, 1605-ben pedig a városi tanács tagja (BALOGH 1985, 195–196). Feleségével, Vicei Mártával közös síremléke a legkésőbbi a városfalból származó hasonló feliratok közül, 1607-es évszámmal (6. kép). A Vicei vagy Wiczey család is jelentős ötvöscsalád volt, amely számos tagot adott a városvezetés számára. Istók, akinek feliratos köve a Házsongárdi temetőbe került, Nyíró János fia volt (7. kép). Egy Nyíró János nevű ötvös 1621-ben és 1622-ben volt a városi tanács tagja, és fennmaradt a vagyonáról a halála után készített leltár (BALOGH 1985, 158; FLÓRA 2014, 412). Bányai Ötvös János neve is arra enged következtetni, hogy az ötvöscéh mestere volt, csakúgy, mint Választó Gergely, akinek leányát, Borbálát örököltette meg vésett felirat a városfalban (8b és c kép). Választó Gergely neve is közvetlenül a foglalkozására utal, az arany finomításának folyamatára. 1577-ben említik a források mint a kolozsvári ötvöscéh azon tagját, aki a szebeni céhhez való vitában képviselte a város érdekeit. Borbála szintén ötvöshöz, Ötvös Antalhoz ment feleségül (DEÁK 1886, 3).

Számos, a feliratokban megjelenő vezetéknev foglalkozásnévből ered, mint például Ötvös, Választó, Íjgyártó, vagy akár Tölcséres Pécsi János. Nem egyértelmű azonban, hogy a hasonló nevek valóban az adott személy foglalkozását jelezték-e. A 16. század utolsó negyedétől kezdtek rögzülni a hasonló vezetéknevek.

7. kép. Nyíró János fia, Istók síremléke (fotó: Mérai Dóra). Kolozsvár, Házsongárdi temető. Felirata: IT NIVGSIK ISTENBE | NIRW IANNOS FYA | ISTOK HALALA LEOT | PWNKOST HAVANAK | 12 NAPIAN ANNO | 1583

8. kép. Síremlékek a kolozsvári városfalból (Balogh 1944, 186, 5a-b, 6a). a) Íjgyártó János és két leánya síremléke. Felirata (a szerző olvasata): IT FEKSIK VDS IGI ARTO | IANOS HASAS LEANIAVAL | [...]MNIVAL ES HAIADON LEIANIAVAL | ANNO D(OMI)NI 1574. b) Választó Gergely leánya Barbara asszony, Ötvös Antalné síremléke. Felirata: IT FEKZYK VALAZTO | GERGOLY LEANIA | BORBARA A'ZONY | OTOVOS ANTALNE | HOLT MEG NAGBODOG | A'ZONY NAPIAN 1574. c) Bányai Ötvös János síremléke. Felirata: IT FEKZIK BANAI | OTOVOS IANOS | HOLT MEG MIN | D ZENT NAPIAN | 1574

⁸ Felirata: HIC TVMVLAT(VS) E(ST) LVCAS FILIVS | NOBILIS [LV]CAE LITERATI ZEOLEOSI | O FI(LI) INGENVE [---]RMI LOQVELA | MEMOR E(ST) LI(N)GVA DVLCIS AMORE TVA | AN(NO) DO(MINI) 1574 3 DIE OCTOBR(IS)

Szapannos Ötvös Péter esetében például, akinek 1602-ben állított síremléke a Házsongárdi temetőből ismert – bár mára már elveszett –, az Ötvös már valódi vezetéknev, míg ő maga szappankészítő volt (HEREPEI 1988, 61–63). Nyíró Jánosról azonban a városi dokumentumok alapján tudjuk, hogy ötvösmester volt, és nem a neve által jelzett posztós mesterséggel foglalkozott (BALOGH 1985, 188; FLÓRA 2014, 412).

KONKLÚZIÓ

A városfal kövein megörökítettek tehát kézművesek és családtagjaik voltak, és a foglalkozásuk alapján a városi elithez tartoztak, azaz ahhoz a tehetős réteghez, akik jelentős szerepet vittek a város vezetésében is. A szabók mellett az ötvös céh bírt a legnagyobb hatalommal ilyen értelemben, mivel a Kolozsvár környéki arany- és ezüstbányáknak köszönhetően jelentősen hozzájárultak a város virágzásához, és ők adták a legtöbb vezető városi tisztviselőt (FLÓRA 2009; 2014, 167). Ezek a tehetős polgárok meglepően szerény módját választották az emlékéllátásnak. Míg a lutheránus Szebenben számos, gazdagon díszített és feliratozott síremlék tanúsítja, hogy a városi elit továbbra is ragaszkodott jogához, hogy a város főterén álló templomban temetkezzen (ALBU 2002), az abban az időszakban antitrinitárius Kolozsváron úgy tűnik, radikálisabb volt ez a váltás: csak néhány síremlék ismert templombelsőkől, és ezek is lényegesen egyszerűbb kialakításúak, mint Szebenben. Ezzel párhuzamosan a városi elit temetkezései megjelentek az újonnan kialakított köztemetőekben a sírfeliratok tanúsága szerint. Ez a jelenség megfelel a nyugat-európai protestáns területeken megfigyelteknek, ahol a lutheránus városi közösségek jobban ragaszkodtak hagyományaikhoz ezen a téren, mint a radikálisabb protestáns felekezetek (ZERBE 2007).

A köztemetőben állított síremlékek, sírjelek már elhelyezésüknél fogva is egyszerűbb kialakításúak, mint a templomok padozatába beillesztett sírfedlapok. Az időjárás viszontagságainak kitett kövekre nem volt érdemes finoman kidolgozott díszítést faragni, és az alkalmazott, gyenge minőségű kőanyag ezt nem is nagyon engedte. A városfal két vonulata közt kialakított köztemető azonban a presztízsreprezentáció új, egyedi formáját tette lehetővé: a városi rang egyik fontos jelképének, a városfalnak köveibe, azaz magának a városnak a „testébe” vésett megemlékező feliratok szerény kialakításuk ellenére hatásosan kommunikáltak az ott eltemetettek és családjaik rangját és a város életében betöltött szerepüket. Ebben az értelemben hasonlóan határozott hangon szólnak a marosújvári és magyarzsombori templom falának kváderköveiből kialakított síremlékek is. A templom mellett egykor létezett temető sírjelei már régen eltűntek, a két felirat azonban őrzi az elhunytak emlékét, amíg csak a templom áll.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmány alapját képező terepmunka a Magyar Tudományos Akadémia – Isabel és Alfred Bader művészettörténeti kutatási támogatásának segítségével zajlott.

AJÁNLOTT IRODALOM

Balogh, J. (1944). *Pákei Lajos rajzai Kolozsvár műemlékeiről*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület.

Balogh, J. (1985). *Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportja.

9. kép. Péchi Tölchérés János Kata nevű leányának síremléke (fotó: Mérai Dóra). Kolozsvár, városfal. Felirata: IT FEKZIK PECHI | THOLCHERES IA | NOS LEANJA | KATA A(NNO) D(OMINI) 1595

Mérai Dóra • *Falba vésett emlékek. Egy 16. századi síremléktípus példái Erdélyből*

Herepei, J. (1988). *A Házsongárdi temető régi sírkövei: Adatok Kolozsvár művelődéstörténetéhez*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Lővei, P. (2009). *Posuit hoc monumentum pro aeterna memoria: Bevezető fejezetek a középkori Magyarország síremlékeinek katalógusához* (Doktori értekezés). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Mérai, D. (2019). Halál, érzelmek és család a 16–17. századi Erdélyben. A síremlékek mint az érzelmek történetének forrásai. In Erdélyi G. (szerk.), *Érzelmek és mostohák – Mozaikcsaládok a régi Magyarországon* (pp. 57–90). Budapest: MTA Történettudományi Intézet.

IRODALOMJEGYZÉK

Albu, I. (2002). *Inschriften der Stadt Hermannstadt aus dem Mittelalter und der frühen Neuzeit*. Hermannstadt: Hora Verlag - Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg.

Balogh, J. (1985). *Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportja.

Deák, F. (1879). Magyar feliratú sírkövek a XVI. századból. *Archaeologiai Értesítő* 13, 358–359.

Deák, F. (1886). *A kolozsvári ötves legények strikeja 1573-ban és 1576-ban: székfoglaló értekezés*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

Erl, A. (2011). *Memory in Culture*. Basingstoke: Palgrave. <https://doi.org/10.1057/9780230321670>

Flóra, Á. (2014). *The Matter of Honour. The Leading Urban Elite in Sixteenth Century Cluj and Sibiu* (Doktori disszertáció). Central European University, Department of Medieval Studies, Budapest.

Flóra, Á. (2009). *Prestige at Work. Goldsmiths of Cluj/Kolozsvár in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Saarbrücken: Verlag Dr. Müller.

Gross, J. (1925). Die Gräber in der Kronstadter Stadtpfarrkirche. *Jahrbuch des Burzenländer Sächsischen Museums* 1, 132–154.

Herepei, J. (1988). *A Házsongárdi temető régi sírkövei: Adatok Kolozsvár művelődéstörténetéhez*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Istvánfi, Gy. (2001). *Veszendő templomaink I. Erdélyi református templomok*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Jakab, E. (1870). *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez*. Buda: Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda.

Jakab, E. (1888). *Kolozsvár története. Második kötet oklevéltárral. Újabb kor. Nemzeti fejedelmi korszak (1540–1690)*. Budapest: Szabad kir. Kolozsvár város közönsége.

Jakab, A. Zs. (2012). *Ez a kő tétetett...: Az emlékezet helyei Kolozsváron (1440–2012). Adattár*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

Mérai Dóra • *Falba vésett emlékek. Egy 16. századi síremléktípus példái Erdélyből*

Kelemen, L. (1977). A marosvásárhelyi református temető legrégibb sírkövei. In B. Nagy M. & Szabó T. A. (szerk.), *Művészettörténeti tanulmányok* (pp. 185–190). Bukarest: Kriterion.

Kerny, T. (2002). A kolozsvári múzeum középkori kőtára. Kutatástörténeti áttekintés. *Erdélyi Múzeum* 3–4, 70–83.

Koslofsky, C. M. (2000). *The Reformation of the Dead. Death and Ritual in Early Modern Germany, 1450–1700*. New York: Palgrave. <https://doi.org/10.1057/9780230286375>

Kühlbrandt, E. (1927). *Die evangelische Stadtpfarrkirche A.B. in Kronstadt*. Kronstadt: Kirchengemeinde – Druck Honterus.

Lővei, P. (2009). *Posuit hoc monumentum pro aeterna memoria: Bevezető fejezetek a középkori Magyarország síremlékeinek katalógusához* (Doktori értekezés). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Lőwy, D., Demeter V., J. & Asztalos, L. (1996). *Kőbe írt Kolozsvár*. Kolozsvár: Nis.

Mérai, D. (2012–2013). Funeral Monuments from the Transylvanian Principality in the Face of the Reformation. *New Europe College Yearbook*, 201–237.

Mihály, M. (2013). Monumente renascentiste, baroce și neoclasice din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei [Reneszánsz, barokk és neoklasszikus emlékek az Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeumból] (Doktori disszertáció). Babeș-Bolyai Tudományegyetem, Történelem és Filozófia Kar, Kolozsvár.

Nagyajtai Kovács, I. (1840). Vándorlások Kolozsvár' várfalai körül 1840-ben májusban. *Nemzeti Társalkodó* 6, 1–46; 7, 49–55; 8, 57–62; 9, 65–72; 10, 73–76.

Nagyajtai Kovács, I. (1843). Kolozsvári régiségek. *Tudománytár* 14, 67–76.

Oexle, O. G. (1982). Die Gegenwart der Toten. In H. Braet & W. Verbeke (eds.), *Death in the Middle Ages* (pp. 19–77). Leuven: Leuven University Press.

Roth, H. (2006). *Hermannstadt. Kleine Geschichte einer Stadt in Siebenbürgen*. Cologne: Böhlau.

Szabó T., A. (szerk.) (1995). *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*. 7. kötet. Budapest – Bukarest: Akadémiai Kiadó – Kriterion.

Zerbe, D. (2007). Memorialkunst im Wandel. Die Ausbildung eines lutherischen Typus des Grab- und Gedächtnismals im 16. Jahrhundert. In C. Jäggi & J. Staecker (eds.), *Archäologie der Reformation: Studien zu den Auswirkungen des Konfessionswechsels auf die materielle Kultur* (pp. 117–163). Berlin: Walter de Gruyter.